

Sara komt thuis

Corry Blei-Strijbos

Sara komt thuis

© B.V. Uitgeverij De Banier, 2010

Oorspronkelijk uitgegeven door uitgeversmaatschappij J. H. Kok, Kampen
onder de titel *Sara Sanders*

Omslagillustratie: Jack Staller

Omslagontwerp en vormgeving: Janneke Paalman

ISBN 978 90 336 09053

NUR 344

www.debanier.nl

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen
in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in
enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door
fotokopieën, opnamen of op welke andere wijze dan ook, zonder
voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

CORRY BLEI-STRIJBOS

SARA

komt thuis

*Benjamin,
jouw leven
— zo kort —
was niet tevergeefs.
In mijn hart
wekten jouw ogen,
donker
en vol ernst,
liefde
voor je volk
en land.*

(Dichter onbekend)

1

Het was al over tien en toen Sara Sanders de deur achter zich dichttrok. Ze had zich met zorg gekleed in een donker tweedelig pakje. Ze had niet erg kunnen opschieten die morgen.

Toen haar wekker om zeven uur was afgelopen was ze blijven liggen. Haar bed was nog warm en met haar armen achter haar hoofd gevouwen keek ze bewust de kamer in.

‘Zeven uur hoor!’ had ze zichzelf toegesproken. Maar ze was niet tot actie overgegaan. Ze was blijven liggen – de handen achter het hoofd. Wat moest ze aan? Er had zich een lach om haar mond geplooid maar het was geen vrolijke lach. Hoe kon het ook? Geen leed was haar bespaard gebleven. Tweeënzeventig was ze nu – ruim dertig jaar was de oorlog voorbij. De oorlog die haar de hel van binnenuit had laten zien. Vijf jaar lang! Toen de oorlog uitbrak was ze vijfendertig, was haar man David zevenendertig. Hij was voorzanger in de synagoge – een pracht van een kerel, net als zichzelf een uit het Joodse volk. David Sanders – het was een naam die hij van zijn grootvader en vader had geërfd. Een naam die hem de rug liet strekken, zijn donkere ogen liet glanzen. Een volle baard omlijnende zijn karakteristieke, vooruitstekende kin, de donkere haren zijn hoge voorhoofd. Hij werd toen al wat kaal op zijn kruin. Maar zijn kleine zwarte kalotje had de kaalte bedekt, zijn hoofd getypeerd. Als ze haar ogen dichtdeed zag ze hem nog, hun huis verlatend, in alle vroegte door de

Amsterdamse binnenstad op weg gaan naar de synagoge.

‘Als er tien joodse mannen aanwezig zijn gaat de dienst in de synagoge door ...’ Wie had toen ooit gedacht dat de dienst niet door zou gaan? De tien rechtvaardigen waren er altijd – de Cohens en de Levi’s, de De Haans en de Sandersen. Geen mens hoefde er aan te twijfelen – de mannen haastten zich op sabbatmorgen door de drukke stad. En de vrouwen, de kinderen, ze hadden zich er thuis gevoeld: in de synagoge, in de joodse gemeenschap, bij de Thorarollen, de wetsrollen. En ze wisten: waar de wet is, daar is de Almachtige, Die Abraham deed uittrekken uit Ur, Die hem leidde naar het land van melk en honing, hem zegende. Talrijk waren Abrahams nakomelingen, de Cohens en de Levi’s, de De Haans en de Sandersen en de De Vriesen. Honderden, duizenden – miljoenen mensen! Geroepen uit de anonimiteit van hun bestaan, verbondspartners van de Almachtige.

Telkens weer leek die heilige geschiedenis mis te gaan, leek de gegeven opdracht onuitvoerbaar. In tijden van slavernij, van ballingschap, van vervolging leek het volk te moeten ondergaan. En toch ...

Ze hadden altijd als gezin de seideravonden gevierd. Dan was de tafel feestelijk gedekt en Aaron, hun zoon, had gevraagd: ‘Waarom is deze avond toch zo anders dan al die andere avonden?’

Vader David had de geschiedenis van de bevrijding uit Egypte verteld: ‘Eens waren wij slaven in Egypte, maar de Almachtige heeft ons bevrijd.’ In het vraag-en-antwoordspel met zijn zoon had hij zijn rug gerecht, zijn ogen waren diep ernstig, zijn antwoorden waren overtuigend: ‘De Almachtige, geprezen zij Zijn Naam, heeft ons verlost,

tot vrije mensen gemaakt – wij zijn het verbondsvolk van Hem.’ Dan, na die geladen woorden, mochten de drie kinderen pakjes zoeken. Want bevrijd worden is feest! Feest is geven, ontvangen, zoeken en vinden, stil zijn van spanning en opnieuw juichen. De kinderen kropen door de kamer, zochten, alle drie, achter kasten en lijsten, gordijnen en stoelen. En af en toe een kreet: ‘Gevonden! Gevonden!’ Gevonden! Opnieuw! Ja, dat was in de tijd dat er nog honderden, duizenden joodse gezinnen in Amsterdam woonden. Overal vierde men het feest van Pesach, het joodse paasfeest, op seideravond. De kinderen vroegen en luisterden, hoorden de stemmen van de vaders, zoals de joden vroeger de sjofar, de ramshoorn, hoorden blazen op het tempelplein; aankondiging, signaal van een toekomst die heerlijk – zo heerlijk zou zijn! En was die toekomst niet al werkelijkheid waar de seideravond werd gevierd? Kwamen daar niet de oude woorden opnieuw tot leven, kregen profeten niet opnieuw hun stem? Voor een van die profeten stond altijd een stoel klaar: de profeet Elia!

‘Mam – als hij komt, de profeet – hoe ziet hij er dan uit?’ hadden de kinderen gevraagd toen ze nog klein waren. Misschien hadden ze het antwoord al in hun gedachten: als Elia zou komen zou hij oud zijn, met dunne haren en een grijze baard. Zonder stok zou hij zich niet kunnen verplaatsen, daarom zou hij een staf in zijn hand dragen en strompelen en steunen en hij zou meteen gaan zitten op die ene lege stoel die in de kring om de tafel erbij stond.

Maar vader had gezegd: ‘Elia? Hoe hij eruitziet – de profeet?’ Hij had zijn ogen een beetje dichtgeknepen, hij had lang gewacht met verder spreken, en intussen was de stilte met spanning gevuld. Aaron, de oudste, had voor hem

gestaan met opgeheven hoofd! Hij had al heel wat lessen van de rabbi gevolgd en als hij dertien zou worden, dan werd hij 'zoon der wet', dan mocht hij zelf uit de boeken lezen, zelf en in de synagoge hardop voor de anderen. Dan zou het een feestdag zijn, dan heette hij volwassen. Een jaar duurde het nog. Al die tijd zou hij nog moeten leren, antwoord geven als de rabbi of vader het vroeg.

Na verloop van tijd had vader de stilte doorbroken: 'De profeet? Hoe hij eruitziet? Dat weet niemand, mijn zoon. Het is de vreemdeling die binnenkomt, wie het ook is. Het kan de bedelaar zijn in zijn gehavende jas of een goed geklede man. Het kan een moeder zijn of een kind, maar altijd ...' Vaders stem was zachter geworden, fluisterend haast toen hij zei: 'Maar altijd gezonden door de Almachtige. We zullen hem niet voor de deur mogen laten staan, we zullen voor hem met haast de deur moeten openen.'

Ja – eigenlijk zou voor hem de buitendeur moeten openstaan. Zo was het vroeger toch! Als joodse gezinnen seideravond vierden dan hadden ze de deur open, dan kon de vreemdeling erin. Maar hier, in Amsterdam ... Nee, de buitendeur kon niet openstaan, maar de kamerdeur wel! En vol verwachting dwaalden de ogen van de kinderen af en toe naar die deur. Als die toch eens verder openging – als Elia zelf ... Maar zijn lege plaats was leeg gebleven, al die jaren.

Er kwam iets anders, een dreiging, als een stille gast. Uit het oosten was hij gekomen. Ach – de Joden waren immers zo vaak vervolgd? In Duitsland begon het nu ook, het nationaalsocialisme kwam er aan de macht. Hitler, de man die werk beloofde aan mensen die werkloos en futloos rondslenterden. Die welvaart preekte waar armoede

was. Hij zou nieuwe autowegen laten aanleggen, de natie aanzien geven, onmisbaar maken in het Europa van die tijd! ‘De economie zal bloeien als een roos!’ Wie kon tegen hem op? Hij was een valse profeet, wie kon hem doorzien? Wie was niet horende doof en ziende verblind?

‘In Amsterdam is het goed wonen’, was er gezegd. Vele Joden trokken uit Duitsland Nederland binnen. Er kwamen nieuwe gezinnen in de synagoge, naar de lessen van de rabbijn. Maar de dreiging kwam met hen mee. Dreiging als van een giftig gas – waar ramen en deuren gesloten waren, kwam het toch en het sneed de adem af tot stikkens toe. Het was een angstige tijd.

Maar eenmaal per week kwam de sabbat als een teken, een troost, als milde dauw die zich neerlegt op uitgedroogd land. Als de vrijdag voorbij was, de eerste sterren zich aan de hemel vertoonden, dan dekten de joodse vrouwen overal de tafels en werden de kaarslichten op de kandelaar ontstoken, de sabbatsvrede vulde de huizen. De dreiging was weg. En terwijl de vrouwen te midden van hun gezin om de tafel stonden, hieven ze hun handen omhoog en spraken ze de oude woorden van het sabbatsgebed. Op de sabbat zelf ging David Sanders dan altijd vroeg door de straten en zij, Sara, en de kinderen gingen mee. Het was altijd een heilig moment als de Thora geopend werd – als oude woorden klonken, opnieuw. Kan dreiging eeuwig zijn? Nee – eeuwig is de Almachtige, geprezen zij Zijn Naam. Die hen bevrijdde.

Het was al bij achten toen Sara Sanders langzaam overeind was gekomen uit haar bed. Ze had de dekens teruggeslagen, de warmte die haar omsloot, verdween, maar had de

kilte haar al niet eerder besprongen, als metgezel van de dreiging? Die ongenode gast was het die iedere dag, iedere nacht haar huis binnensloop, haar denken verstoorde, van rust naar onrust leidde, van vrede naar onvrede. Hij tergde net zolang totdat alles wat ze had moeten meemaken opnieuw bezit van haar nam, totdat ze het uitgilde in wanhopige verlatenheid en angst. Zou dan nooit ...

Daarom wilde ze hier weg, uit haar kleine kamer, haar huis waar het verleden alle ruimte had bezet, waar ze dood zou gaan door onvrijheid en verdriet. Tweeënzeventig was ze nu, en alleen! Jazeker, ze had opnieuw mensen leren kennen, maar die hadden haar immers nu niet meer nodig. Alleen zou ze verdergaan, ouder worden en dan?

Het was alsof, naarmate ze ouder werd, de beelden uit het verleden beter toegang kregen in haar geest. Of de verschrikking van het concentratiekamp, in plaats van in de vergetelheid weg te zinken, meer en meer bezit van haar nam. Het concentratiekamp dat in 1940 dreigde en niet serieus genomen werd – dat al aanwezig was, ook zonder dat het nog concrete werkelijkheid was. De Duitsers waren in Nederland binnengedrongen. ‘Maar – zoals het in Duitsland was zal het hier niet zijn!’ zeiden de mensen. Wat wisten ze ervan?

‘David moet een vak leren’, werd er gefluisterd. David, haar man, de voorzanger uit de synagoge, een vak? ‘Ja, want timmerlui, metselaars, handarbeiders zullen het langst onmisbaar zijn!’

Naast de heilige boeken kwam de timmerkist, met hamer, nijptang, spijkers, een zaag. Een voorzanger die een vak had geleerd, wie zou hem iets doen? Mirjam en Rebecca, de twee meisjes, hadden zich met de inhoud van

de timmerkist vermaakt. Ze hadden van David een oude plank gekregen, spijkers erbij. ‘Kijk’, had hij gezegd. ‘Je moet de spijker tussen wijsvinger en duim vasthouden en dan je hamer in je rechterhand – zo!’

Toen vader David het had voorgedaan, was de spijker krom, zijn nagel pijnlijk. Aaron, had Sara gedacht, die is handiger, hem zal het beter afgaan ... Maar Aaron had zijn school, zijn lessen uit de Thora, de wet van Mozes. Hij leerde de gebedsriemen op zijn voorhoofd en om zijn arm te binden. Bijna was hij volwassen, bar mitswa, zoon van de wet. Waarom je dan te vermoeien met een timmerkist, een hamer, een nijptang, een zaag? David zelf zei het niet hardop, maar hij handelde er wel naar. Hij keek niet meer naar de timmerkist. Hoewel – hoe zou hij ook: al heel gauw waren ze op transport gegaan.

‘Waarheen?’

‘Naar Duitsland om te werken!’

‘Wat moeten we er dan doen?’

Niemand gaf antwoord. Niemand had durven zwaaien toen ze bijeen gedromd stonden op het perron. Waarom was er die stilte, die dreiging, die dodelijke angst? Waarom droegen de Duitse soldaten hun geweren tegenover ongewapende burgers? Waarom stampten hun laarzen zo opvallend op het met spanning beladen perron? De voorrijdende trein bleek een veewagen te zijn, toen ze moesten instappen was er geschoten, hadden de kinderen zich aan haar vastgeklampt. Hun grauwbleke wangen hadden scherp gecontrasteerd met de gele davidsster. De grote pet was Aaron over de oren gezakt. Die pet was werkelijk te groot voor die jongen met zijn ronde donkere ogen, zijn smalle schoudertjes onder de versleten jas. Bar mitswa –

zoon van de wet – bijna! Hij had zijn armen strak langs zijn lichaam gehouden terwijl hij wachtte, hij had ze om haar heen geslagen toen de trein ...

Bij het voortdenderen van de wielen had ze haar gebeden gezegd, zachtjes, in zichzelf. Ze kon niet schreeuwen zoals zovelen, niet huilen ook. Ze had een opdracht: David, Mirjam, Rebecca – ‘Aaron mijn zoon!’

Ze hadden mannen en vrouwen niet moeten scheiden. Ze deden het wel. Ze hadden de kinderen niet mogen weghalen, ze deden het ook! Maar de hoop, de verwachting, het uitzien naar het beloofde land, naar de goede toekomst, was gebleven. Hoewel? Ze had de sabbatslamp niet meer kunnen ontsteken, de kaarsen bleven uit. En toch – iets van die heilzame verwachting had haar staande gehouden. Zoals ondanks alles het volk staande was gebleven in de woestijn. Ze zouden immers het beloofde land binnengaan? Zoals eens ... Opnieuw zou toch de bevrijding worden gevierd? Ja, zij was er wonder boven wonder doorgekomen. Maar de verlossing uit het kamp was een verschrikking geweest. Haar verwachting werd teniet gedaan, haar hoop sloeg om in hopeloosheid. Alléén was ze door de ontsmettingsbarakken gegaan, alléén geregistreerd door het Rode Kruis. De marteling begon opnieuw. Namen! Lijsten met namen – een lange rij. Men had voor haar gezocht, zij had meegezocht, David, Mirjam, Rebecca, Aaron ... Bar mitswa zou hij zijn – zoon van de wet. Waar was zijn naam? Kon het zijn dat de stem van de voorzanger zou zwijgen? De sjofar, de ramshoorn, niet meer zou worden gehoord? Waartoe dient stilte als ze niet opnieuw wordt gevuld? De Almachtige, geprezen zij Zijn Naam, Hij zal de stilte kunnen vullen, Zijn volk

groot, talrijk maken! Maar wanneer? Had de profeet Elia niet gewacht op de berg Horeb? Waren daar niet de storm, de aardbeving, het vuur voorbijgegaan? Kwam daarna niet de zachte koelte, en daarin de stem van de Almachtige Zelf, Die zijn profeet bemoedigde en een opdracht gaf? De storm en de aardbeving, het vuur en de benauwdheid hadden Sara Sanders niet gespaard.

‘Ik ben alleen achtergebleven en zij trachten mij het leven te ontnemen!’ had Elia eens uitgeroepen en zij riep het mee.

Er kwam nooit antwoord. Sara Sanders stond op, het verleden achtervolgde haar, toekomst was er niet. Ze moest hier weg. Tweeënzeventig was ze nu en moe van het wachten. Haar huis was een obsessie voor haar geworden, gevuld vanuit het verleden, haar leven was kapot. Ze wilde weg, maar waarheen? Naar een tehuis voor ouderen, waar de bewoners met elkaar immers toch wel een gemeenschap vormen?

Ze had een afspraak gemaakt met de directeur van een huis hier in de stad – zou daar misschien?

Het was al over tien en toen Sara Sanders de deur achter zich dichttrok, een onopvallend gebeuren in een drukke stad.